

До спеціалізованої вченої ради
Д 55.051.06
Сумського державного університету
4000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57

ВІДГУК

*офіційного опонента, доктора економічних наук, доцента
Карчевої Ганни Тимофіївни на дисертаційну роботу
Стадника Антона Сергійовича на тему:
«Механізм державного антикризового
регулювання банківської системи»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит*

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Глобальний характер нестабільності політичного, соціального та економічного середовищ функціонування банківської системи України, загрози, що породжуються ним, вимагають зміни системи та механізмів державного антикризового регулювання економіки в цілому та банківської системи, зокрема.

Практика державного антикризового регулювання банківської системи України свідчить про те, що регуляторні органи надають перевагу застосуванню реактивних механізмів та інструментів, за допомогою яких усуваються та пом'якшуються негативні наслідки банківської кризи, але не створюються умови як для швидкого післякризового відновлення банківської системи та активізації її ролі у розвитку економіки країни, так і для ефективної превенції кризових явищ у майбутньому.

На нашу думку, наразі суб'єкти державного антикризового регулювання України не перейшли до розуміння необхідності формування комплексного механізму антикризового регулювання банківської системи, вжиті заходи та використаний антикризовий інструментарій мають фрагментарний характер. Відповідно, відновлення здатності банківської системи України виконувати притаманні їй функції на належному рівні не відбулось. У контексті цього на перший план виходить питання подальшого розвитку механізму державного антикризового регулювання банківської системи України, що забезпечує узгодженість антикризових заходів на всіх фазах розгортання кризових явищ, ураховує вплив факторів, не пов'язаних з економічними циклами, та рівень стійкості бізнес-моделей банків, дозволяє не лише адекватно реагувати на наявні кризові явища, а й виявляти негативні фактори, що можуть призвести до розгортання банківської кризи.

Враховуючи вищезазначене, розроблені дисертантом теоретичні засади, науково-методичні підходи та надані практичні рекомендації щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської

системи слід вважати актуальними і такими, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з державними та галузевими програмами й темами

Дисертантом розроблені наукові пропозиції, враховані при виконанні науково-дослідних тем Сумського державного університету, що фінансуються з державного бюджету. Зокрема, до звіту за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782) включено пропозиції щодо вдосконалення державного антикризового регулювання банківської системи на підставі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків з урахуванням європейських стандартів та рекомендацій; у звіті за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем» (№ д/р 0116U000929) формалізовано оцінювання впливу рівня концентрації банківської системи України як ознаки її деградації на ймовірність виникнення банківської кризи.

3. Сутність обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується глибоким знанням дисертантом досліджуваної проблематики, умінням працювати з науковою літературою, використанням на практиці сучасних прийомів та методів для упорядкування та продукування знань про об'єкт та предмет дослідження, обробки статистичних даних.

Дисертація побудована за цілісною схемою, окремі підрозділи логічно поєднані між собою, чим забезпечується комплексність та системність дослідження. Також робота характеризується формулюванням ґрунтовних висновків, що повністю відбивають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їх використання у процесі формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи в сучасних умовах її функціонування.

Наукові положення, викладені в дисертації, повною мірою досліджені на підставі узагальнення та систематизації робіт зарубіжних і вітчизняних вчених та фахівців з питань банківської справи, банківського менеджменту, державного регулювання економіки, банківського регулювання та нагляду.

Поряд із науковою літературою, автор опрацював спеціальні джерела інформації, такі як наукові публікації в періодичних та монографічних виданнях, національне законодавство та нормативно-правові акти, офіційні та дослідницькі матеріали центральних банків країн світу, Базельського комітету з банківського нагляду, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, статистичні й звітно-аналітичні дані.

Це у підсумку дозволяє констатувати достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, отриманих дисертантом за результатами дослідження.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Стадника А. С. характеризується високим науковим рівнем, критичним аналізом сучасних наукових підходів і оригінальністю власного бачення проблеми, що дозволило сформулювати відповідні теоретичні положення, наукові висновки та рекомендації, що повною мірою відбивають особистий внесок дисертанта у розвиток теорії та практики формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи та характеризуються науковою новизною.

Ознайомлення зі змістом дисертації та авторефератом, основними науковими працями дисертанта дозволяє визначити наступні найбільш значущі теоретико-методичні положення та прикладні висновки й рекомендації автора, що характеризуються науковою новизною.

Автор поглибив категоріальну базу наукових досліджень у межах обраної проблематики шляхом узагальнення наявних підходів до трактування сутності понять «банківська система» (стор. 31-33, рис. 1.1), «банківська криза» (стор. 26-31), «об'єкт державного антикризового регулювання» (стор. 32-33). Це дало змогу автору розробити модель розвитку банківської системи в контексті формування в ній кризового потенціалу та визначити, що об'єкт державного антикризового регулювання банківської системи – процес розгортання банківської кризи з виділенням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та краху (кризовий стан) (стор. 34-35, рис. 1.2).

Слушними, з наукової точки зору, є уточнені підходи до класифікації та типологізації банківських криз з погляду фаз циклу її розгортання (виникнення → розгортання → наслідки) (стор. 51-65) і з подальшою проєкцією на формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи та вибір і застосування методів та інструментів діагностування та подолання кризових явищ на мікро- та макрорівнях банківської системи.

Отримані наукові результати в частині визначення об'єкту регуляторного впливу та типології банківських криз сформували підґрунтя для вдосконалення механізму державного антикризового регулювання банківської системи шляхом обґрунтування необхідності диференціації його функціональної складової залежно від фази розгортання кризових явищ із виділенням антиципативного, превентивного, реактивного й реабілітаційного режимів регулювання (рис. 2.10, таблиці 2.11, 2.12, 2.13, стор. 133-142).

Вагомим науковим здобутком автора є розроблення підходу до діагностування кризових явищ, що відрізняється від наявних його розглядом як цілісної, багаторівневої, ієрархічно побудованої сукупності модулів: 1) аналізу зовнішнього середовища функціонування банківської системи, що генерує та передає кризові імпульси; 2) аналізу банківської системи на макрорівні; 3) модуля аналізу мікрорівня банківської системи (стор. 105-110, рис. 2.6). Особливої уваги заслуговує сформована автором система індикаторів кризових явищ у зовнішньому середовищі (табл. 2.7, стор. 112), індикаторів раннього

реагування (*стор. 117*) та індикаторів настання банківської кризи (*табл. 2.9, стор. 122*). Застосовуючи розробки автора, суб'єкти державного антикризового регулювання банківської системи матимуть можливість ідентифікувати стан банківської системи, що буде інформаційним підґрунтям для ухвалення антикризових регуляторних рішень.

Суттєво відрізняється від наявних запропонованих у роботі методичний підхід до операціоналізації інструментарію державного антикризового регулювання банківської системи у частині визначення етапів та режимів застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) залежно від фази розгортання кризових явищ та рівня регулювання та відповідного набору інструментів, що застосовуються для превенції та подолання кризи (*стор. 134-142, рис. 2.9, 2.10, табл. 2.11, табл. 2.12*).

Важливе наукове значення має розроблений автором науково-методичний підхід до дослідження рівня концентрації банківської системи як сигналу появи початкових ознак потенційних кризових явищ, що ґрунтується на використанні параметричних та непараметричних тестів, регресійного аналізу з фіктивними змінними, показників оцінювання концентрації та її прогнозування з використанням моделі регресії часового ряду (*стор. 145-163, рис. 3.1*). Реалізація такого підходу надає суб'єктам державного антикризового регулювання банківської системи додатковий інструментарій для кількісної ідентифікації рівня концентрації банківської системи як у статичності, так і в динаміці, та визначення можливості деградації в ній (*стор. 148-165, рис. 3.1*). Це дозволяє впроваджувати необхідні превентивні антикризові заходи до переходу кризових явищ у стійку фазу і є оптимальним з позиції нівелювання негативного впливу кризових явищ як на рівні окремо взятого ринку (в даному випадку банківської системи України), так і на рівні країни в цілому.

Комплексність дослідження підтверджується також тим, що автор пропонує науково-методичний підхід до превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи, що на відміну від наявних передбачає запровадження аналізу ризик-профілю бізнес-моделей на основі кластерного аналізу та стрес-тестування фінансових ризиків банків. Цей підхід дозволяє відстежити рівень індивідуальних ризиків банків та вжити на цій основі відповідних антикризових регуляторних заходів (*стор. 166-180*).

Сформульована мета та поставлені завдання повністю реалізовані у процесі дослідження, результати якого відбиті у роботі, а також в узагальненому вигляді сформульовані у висновках до кожного з розділів (*стор. 83-86, 142-145, 195-199*) та у загальних висновках дисертаційної роботи (*стор. 200-203*).

5. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідають вимогам стандартів Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

В авторефераті повною мірою розкрито всі основні наукові результати,

отримані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки й рекомендації роботи.

Наукові положення і результати дисертації опубліковано у 16 наукових працях, з яких особисто авторові належить 5,15 друк. арк., зокрема: підрозділ в одній колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 8 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта охарактеризовано повною мірою.

У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, що наведені як в основній частині дисертації, так і в додатках.

6. Значення дослідження для науки та практики, перспективи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю застосування розроблених у дисертації науково-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування розроблених у дисертаційній роботі теоретичних положень, висновків і методичних рекомендацій на рівні окремого банку – при формуванні та реалізації стратегій попередження кризових явищ і вибору інструментарію подолання наслідків кризи; на рівні Національного банку України – при вдосконаленні інструментів і методів діагностування кризових явищ на мікро- та макрорівні банківської системи та застосуванні на цій основі комплексу необхідних регуляторних впливів, а також при вдосконаленні нормативної бази з питань банківського регулювання та нагляду в контексті забезпечення запобігання виникнення кризових явищ.

Запропонована автором типологізація причин та факторів виникнення банківських криз може бути використана в діяльності суб'єктів державного антикризового регулювання банківської системи та банків другого рівня при визначенні макроекономічних та мікроекономічних стресових факторів та моделюванні складних взаємопов'язаних сценаріїв на макрорівні, що підвищить ефективність стрес-тестування.

Сформована система індикаторів раннього реагування та індикаторів настання банківських криз може бути використана при запровадженні антикризових заходів планування на випадок системних, ідіосинкратичних та комбінованих банківських криз.

Теоретичні положення і науково-методичні підходи були впроваджені в практику, про що свідчать відповідні довідки: довідка від 21.08.2018 № 113/19495/2018, надана ПАТ АБ «Укргазбанк»; довідка від 27.02.19 № Д-29/118, надана АТ «Перший український міжнародний банк»; довідка від 26.03.2019 № 25/844, надана ПАТ «Банк Альянс»; довідка від 12.04.2019 № 518/15, надана АТ «Ощадбанк».

Наукові результати, які одержав дисертант, також використовують у навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Антикризове управління банком», «Банківське регулювання», «Фінансове регулювання та нагляд», «Аналіз банківської діяльності», «Банківські ризики», «Управління банківськими ризиками» (акт від 02.04.2019).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Поряд із позитивною оцінкою дослідження за окремими положеннями, висновками та рекомендаціями, наведеними у дисертаційній роботі, слід зробити наступні зауваження, що, в більшості випадків, мають рекомендаційний характер та слугують підставою для їх обговорення в дискусійному порядку:

1. Відповідно до принципів системно-синергетичного підходу автор визначає поняття «криза» як структурну перебудову банківської системи під впливом деструктивних зовнішніх та / або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати притаманні їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу зі сторони суб'єктів управління (стор. 31). На нашу думку, варто було б конкретизувати параметри, за якими визначаються значні відхилення, які свідчать про високоризикову діяльність банків, що може призвести до втрати ліквідності та платоспроможності.

2. Потребують уточнення й запропоновані автором індикатори раннього реагування банківських криз у контексті вирішення задач ДАРБС, зокрема, показники: номінального зростання кредитування; співвідношення «кредит-ВВП»; кредитного розриву, запропонованого Базелем III, що визначається як відхилення співвідношення «кредит-ВВП» від його довгострокової тенденції та має більшу прогностичну силу на довгостроковому часовому горизонті; перші різниці відношення сукупних кредитів приватному сектору до ВВП; обслуговування боргу (має більшу прогностичну силу на короткостроковому часовому горизонті) (стор. 116-117). Не заперечуючи важливість зазначених індикаторів, однак досвід попередніх банківських криз в Україні свідчить, що вони можуть сигналізувати з деяким запізненням.

Автор правильно наголошує, що формування системи індикаторів раннього реагування має здійснюватися з урахуванням специфіки країни, оскільки лише тоді вони виконуватимуть функцію раннього виявлення банківських криз (стор. 117). Банківські кризи 2004 р і 2008-2009 р.р. показали, що найбільш чутливим індикатором біфуркаційних процесів в банківській системі є волатильність поточних пасивів.

3. Дисертант як один з елементів макросередовища, що впливає на можливість виникнення кризових явищ у банківській системі, виокремлює

соціальну нестабільність, що проявляється в погіршенні ключових соціальних індикаторів (матеріального стану та зайнятості населення, стійкості демографічних процесів, рівня життя населення тощо) (стор. 58-60, рис. 1.6).

Цілком слушним твердженням при цьому у контексті теми дослідження є висновок автора щодо того, що найважливішим наслідком соціальної нестабільності є втрата довіри до державних інститутів та економічних агентів, у тому числі банків, що може призвести до «кризи довіри» та стати тригером для запуску механізмів банківської паніки (стор. 60, рис. 1.7).

Проте у роботі практично не приділено достатньої уваги впливу соціальної нестабільності на виникнення, розгортання та особливості протікання банківських криз в Україні. Робота значно б виграла у науковому та практичному аспектах, якби було надано пропозиції щодо формування комплексу антикризових регуляторних заходів, спрямованих на звуження інформаційного каналу кризових явищ, що є особливо актуальним в умовах високого рівня інформаційної асиметрії.

4. У роботі на стор. 99-102 (підрозділ 2.1) автор визначив елементи функціональної складової механізму державного антикризового регулювання банківської системи, до яких віднесено ті компоненти механізму, що визначають функції суб'єктів державного антикризового регулювання банківської системи, методи регулювання та відповідний інструментарій. Разом з тим у роботі недостатньо досліджується ефективність діючих інструментів антикризового регулювання банківської системи залежно від рівня фінансової стійкості банків та цілей і завдань державного антикризового регулювання.

5. На нашу думку, у підрозділі 3.1 дисертаційної роботи не достатньо чітко обґрунтований зв'язок рівня концентрації банківської системи та банківськими кризами. Зокрема, висновок автора, наведений на сторінці 145 дисертації щодо того, що стрімке зменшення кількості елементів банківської системи, потрібних для її функціонування, є однією з важливих ознак її деградації, є прямо протилежним реальному стану речей у банківській системі України, коли виведення протягом 2015-2018 років понад 100 неплатоспроможних кишенькових банків сприяло укріпленню банківської системи України, її стабілізації та виходу на прибутковий рівень діяльності.

До того ж наявність значної кількості банків не є свідченням висококонкурентного ринку банківських послуг. Показник Лінда свідчить, що в докризовий період, незважаючи на значну кількість банків ринок був квазіконкурентним. На ринку банківських послуг існувала досить жорстка олігополія, де домінували 4 найбільші банки.

6. У цілому позитивно оцінюючи запропонований автором науково-методичний підхід до превенції банківських криз на основі стрес-тестування фінансових ризиків (підрозділ 3.3), зауважимо, що розробки автора, з нашої точки зору, мають певні недоліки: зокрема, для оцінки фінансових ризиків банку вважаємо за доцільне використовувати більш детальну інформацію зі статистичної звітності (оборотно-сальдові баланси банків), що на щомісячній основі з середини 2017 року оприлюднюється на сайті НБУ. Показники,

сформовані на основі цієї інформації, дозволять більш точно оцінити фінансові ризики банку. Зокрема, валютний ризик та ризик ліквідності доцільно аналізувати шляхом дослідження валютної позиції та збалансованості строкової структури активів та зобов'язань, відповідно. Це, у свою чергу, дозволить більш точно оцінити вплив стресових сценаріїв на стійкість банку та його внутрішню вразливість до банківських криз.

Слід визначити, що висловлені зауваження не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Стадника А. С. являє собою цілісну, завершену, самостійно виконану, кваліфіковану наукову працю, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково-обґрунтовані результати щодо вирішення важливої й актуальної науково-прикладної задачі, що полягає в розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, що повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, винесені на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відбиває основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю висвітлені у публікаціях здобувача, що відповідають вимогам МОН України. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами дослідження. Дисертація відповідає профілю спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Стадника А. С. на тему «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи» за змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор, Стадник Антон Сергійович, – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент
завідувач кафедри економіки та менеджменту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
(м. Київ)

Підпис *Карцева І.М.* засвідчую
Ініціалы начальника
відділу кадрів

І.М. Карцева